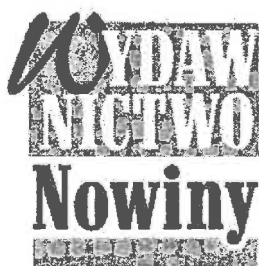

Mieszko IV Laskonogi, książę raciborski i dzielnicowy władca Polski oraz jego dziedzictwo

Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej
odbytej 20 maja 2011 r.
w murach Muzeum w Raciborzu

Redakcja naukowa
Norbert Mika

Racibórz 2011

Copyright © by Antoni Barciak, Norbert Mika, Wojciech Dominiak,
Marek L. Wójcik, Marek Mika, Ewa Koczwara, Ewa Kuźnik,
Martin Čapský, Hana Miketová, Ludmiła Nowacka
(zgodnie z publikowanymi tekstami)

Recenzent: **dr hab. Jerzy Sperka prof. Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach**

Redakcja: **Katarzyna Gruchot**

Indeks: **Ewa Kuźnik**

Wydawca: **Wydawnictwo Nowiny sp. z o.o.**
ul. Zborowa 4, 47-400 Racibórz
tel. 32 415 47 27, www.nowiny.pl

Layout: **Paweł Okulowski**

Druk: **Drukarnia Nowiny, tel. 32 765 90 41**

ISBN 978-83-920939-4-7

KSIĄŻĘ MIESZKO W NIEZNANEJ KRONICE RACIBORSKIEJ Z PIERWSZEJ POŁOWY XIX WIEKU

W zbiorach Archiwum Państwowego w Raciborzu, w *Aktach Komory Książęcej*, pod sygnaturą 2426, znajduje się papierowy poszyt, liczący 52 jednostronnie numerowane karty. Zawiera on, sporządzony w języku niemieckim, opis dziejów Raciborza od czasów najdawniejszych do połowy lat dwudziestych XIX wieku. Karty zapisane zostały od połowy, pionowo, po prawej stronie.

Autor dzieła nie jest znany. Jak się wydaje, był nim znany śląski historyk Gustaw Adolf Harald Stenzel (1792-1854)¹. Do wniosku takiego skłania styl narracji i gruntowna znajomość tematyki, a także charakter pisma autora². Można domniemywać, iż dzieło powstało na zamówienie księcia raciborskiego, Wiktora Amadeusza von Hohenlohe-Schillingsfürst, który zlecił pracę znawcy tematyki – wspomnianemu już Gustawowi Adolfowi Stenzlowi, profesorowi Uniwersytetu we Wrocławiu, autorowi takich fundamentalnych dzieł jak: *Historia Niemiec za panowania cesarzy frankońskich* (2 tomy), *Historia państwa pruskiego* (5 tomów), *Historia Śląska*, a także monumentalnych prac edytorskich: *Pisma do spraw śląskich* i *Dokumenty do historii Wrocławia w średniowieczu*³. Można więc powiedzieć, iż napisania *Kroniki raciborskiej* podjął się – jak na owe czasy – wysokiej klasy historyk specjalista. Skądinąd wiadomo, że był on nauczycielem akademickim wielce zasłużonego badacza dziejów Górnego Śląska, księdza Augustyna Weltzla⁴.

Autor *Kroniki raciborskiej* korzystał z dostępnych mu dzieł wcześniejszych dziejopisarzy takich jak: polski kronikarz Marcin Kromer⁵, wrocławski annalista Nikolaus Pol, oraz śląscy kronikarze: Jacob Schickfuss, Friederico Lucae i Michael Joseph Fibiger – kontynuator dzieła wrocławskiego syndyka Nicolausa Heneliusa z Hennenfeldu⁶. Ważnym

¹ K. G. W. Stenzel, *Gustav Adolf Harald Stenzels Leben*, Gotha 1897.

² Por. AP-Rac: *Akta Komory Książęcej*, sygn. 9, 10, 11.

³ *Geschichte Deutschlands unter den fränkischen Kaisern*, Bd. 1-2, Leipzig 1827; *Geschichte des preußischen Staats*, Bd. 1-5, Hamburg u. Gotha 1830-54); *Geschichte Schlesiens*, Breslau 1853; *Scriptores rerum Silesiacarum* (SRS), Bd. 1-5, Breslau 1835-1851; *Urkunden zur Geschichte Breslaus im Mittelalter*, Breslau 1854.

⁴ N. Mika, *Książdz Augustyn Weltzel jako historyk – warsztat naukowy i problem wiarygodności prezentowanych faktów w jego dziejopisarstwie*, [in:] ZR-S, 6, 1997, s. 45-56.

⁵ Cromeri Martini, *De origine et rebus gentis Polonorum libri XXX*, Basileae 1558.

⁶ Nikolaus Pol, *Jahrbücher der Stadt Breslau*, [in:] *Zeitbücher der Schlesier*, wyd. J. G. Büsching, t. 1, Breslau 1813; Jacob Schickfuss, *Neu vermehrte schlesische Chronica*, Leipzig 1625; Frederico Lucae, *Schlesiens curieuse Denckwürdigkeiten oder vollkommene Chronica von Ober – und Nieder – Schlesien*, Franckfurt am Mäyn 1689; Henelii Nicolai ab Hennenfeld,

źródłem informacji były także artykuły tworkowskiego historyka Carla Grommana pt. *Nachrichten über Ratibor*, publikowane na łamach lokalnego raciborskiego czasopisma „Allgemeiner Anzeiger”⁷. Poza tym dziejopis korzystał z licznych manuskryptów dostępnych w zasobach obecnego Archiwum Państwowego we Wrocławiu i Archiwum Państwowego w Raciborzu.

Przechodząc do samej treści *Kroniki raciborskiej*, w rozdziale oznaczonym rzymską cyfrą II, zatytułowanym *Książęta cieszyńscy jako właściciele zamku Racibórz 1163 – około 1286/88*, autor scharakteryzował czasy panowania księcia Mieszka. Oto stosowny tekst w tłumaczeniu na język polski:

„Po podziale Śląska w 1163 r., między trzech synów Władysława II [Wygnańca], Racibórz przypadł najmłodszemu z nich Mieszkowi (sic!), który poza Raciborzem otrzymał jeszcze Cieszyn, Opawę i Karniów. Z dokonanych podziałów ziemskich [Mieszko] nie był jednak zadowolony i sprzymierzył się z Jarosławem, synem swojego najstarszego brata Bolesława [Wysokiego], a następnie nadciągnął przeciwko niemu i wypędził go ze swoich posiadłości w 1177 r. Bolesław zbiegł do Kazimierza II [Sprawiedliwego] z Polski, stryja książąt polskich i który zawarł z nimi pokój w 1178 r. Na jego mocy Bolesław [Wysoki] musiał zrezygnować z części swoich ziem na rzecz średniego brata Konrada [Plątonogiego]. Mieszko musiał się zadowolić swoim wcześniejszym działem. Ażeby go trochę uspokoić, Kazimierz, w 1179 r., jako ojciec chrzestny, przy okazji chrzcin dziecka [syna Mieszka – Kazimierza], odstąpił mu Bytom i Oświęcim i najprawdopodobniej również, należący do niego, »Wolausche« (?).

W 1192 r. Mieszko, razem z bratem Bolesławem i Kazimierzem z Polski, udali się na szczęśliwą wyprawę wojenną przeciwko Prusom, którzy jeszcze wówczas byli poganami. W 1194 r., po śmierci Kazimierza [Sprawiedliwego], gdy w Polsce miały miejsce kłótnie o spadek po nim, tenże [Mieszko], z Jarosławem z Opola [synem Bolesława Wysokiego], nadciągnął z pomocą najstarszemu Mieszkowi [Staremu] z Polski. Chociaż pobił on [tj. Mieszko] Polaków, zwierzchnim władcą Polski został ich przeciwnik Leszek IV [Biały]. Informacja, iż Mieszko samemu dążył do korony polskiej jest przez wielu przyjmowana, lecz brak na to dowodów.

Po śmierci Jarosława z Opola (1201), Bolesław z Opola [chodzi o Bolesława Wysokiego], do którego należał Niemodlin, odstąpił go Mieszkowi, przez co został zjednoczony cały Górny Śląsk, a 48-letni jego rząd, spokój towarzyszył temu krajowi (zmarł w 1211), co wpłynęło na jego dobrobyt. Powstało wówczas wiele wsi, kościołów i kilka klasztorów. Jego żona Ludmiła ufundowała w 1192 r. w Rybniku klasztor zakonnicy reguły premonstratańskiej [norbertańskiej], a on sam w 1210 r. klasztor benedyktynów w Cieszynie. Rok

Silesiographia renovate, t. 1, Wratislaviae et Lipsiae MDCCIV. Por. także C. Grünhagen, Henel von Hennenfeld, Nicolaus, [in:] *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 11, Leipzig 1880, s. 737.

⁷ AA, Jahrgang 1, Nr 69, 29 August 1810, s. 337-339.

1205, który pojawia się w zapiskach kościoła farnego [w Raciborzu], każe przypuszczać, że został on wybudowany w okresie jego panowania i na skutek jego wpływów”⁸.

Analizując treść przekazu na temat czasów panowania Mieszka Laskonogiego w Raciborzu, łatwo zauważyć, iż jego autor hołdował wówczas powszechnej manierze, umieszczając tego władcę wśród Piastów cieszyńskich. Jak to bezsprzecznie udowodniły najnowsze badania, oparte na najstarszych przekazach źródłowych z XIII wieku, Mieszko zgodnie tytułowany był wówczas księciem raciborskim⁹. Takim właśnie mianem określają go: *Rocznik kapituły krakowskiej* – „*Mesco dux Ratibor[ie]*”¹⁰, jak również *Rocznik górnośląski*, w istocie *Rocznik raciborski I* – „*Mesko dux Raceburgensis*”¹¹. Także przekazy z XIV wieku tytułują go „*dux Mesicho Rateburgensis*”¹² lub „*dux de Ratibor*”¹³. Niemniej już wówczas torowała sobie drogę nowa, opolska tytulatura tego władcy: „*dux de Opol*” lub „*dux Opoliensis*”¹⁴. Określenie „*dux Teschinensis*”, czyli „książę cieszyński” pojawia się w odniesieniu do Mieszka dopiero na kartach przekazów doby nowożytnej¹⁵.

Aczkolwiek przedstawiona w tekście *Kroniki raciborskiej* kolejność wydarzeń nie budzi wątpliwości, niemniej poleganie na zawartej w niej dokładnej chronologii, opartej na konkretnych datach, nastęrcza pewnych trudności. I tak, autor podaje, że podział Śląska między synów Wygnańca miał miejsce w 1163 r. Najnowsze badania udowodniły jednak, że wydarzenie doszło do skutku dopiero w 1172 r., po zbrojnej interwencji cesarza Fryderyka Barbarossy, przeciwko juniorom piastowskiej dynastii Bolesławowi Kędzierzawemu, Mieszkowi Staremu i ich bratankowi Mieszkowi raciborskiemu. Błędna jest również data wypędzenia przez księcia Mieszka i jego bratanka Jarosława, najstarszego syna Wygnańca – Bolesława Wysokiego. Autor podaje, że fakt ten miał miejsce w 1177 r. Pokój kończący to wydarzenie miano zawrzeć w 1178 r., zaś chrzciny syna Mieszka raciborskiego – Kazimierza, z udziałem księcia Kazimierza Sprawiedliwego, doszły do skutku w 1179 r. Przeprowadzona w ostatnich latach przez autora najnowszej biografii księcia Mieszka, Norberta Miki, szczegółowa analiza dostępnych wzmianek źródłowych, zwłaszcza proveniencji niemieckiej, wykazała jednak, że wszystkie te fakty miały miejsce w 1180 r. Otwarta pozostaje natomiast sprawa przyłączenia do włości

⁸ AP-Rac: *Akta Komory Księżęcej*, sygn. 2426, pag. 2-3.

⁹ Szczegółowy wywód w tej sprawie por. N. Mika, *Mieszko książę raciborski*, s. 102-110.

¹⁰ *Rocznik kapituły krakowskiej*, ed. Z. Kozłowska-Budkowa, MPH SN, t. 5, s. 71.

¹¹ *Rocznik górnośląski*, ed. A. Bielowski, MPH, t. 3, s. 715.

¹² *Necrologium Lubense*, ed. W. Wattenbach, *Monumenta Lubensia*, Breslau 1861, s. 40.

¹³ J. Lelewel, *Polska wieków średnich*, t. 3, Poznań 1851, nr V, s. 137-142. Por. także Z. Kozłowska-Budkowa, *Repertorium polskich dokumentów doby piastowskiej*, zesz. 1, Kraków 1937, nr 90, s. 93.

¹⁴ *Rocznik krakowski*, wyd. A. Bielowski, MPH, t. 2, s. 836; *Kronika wielkopolska*, ed. B. Kürbis, MPH SN, t. 8, s. 58, 67, 69. Na temat XIV-wiecznego pochodzenia *Kroniki wielkopolskiej*, por. J. Dąbrowski, *Dawne dziejopisarstwo polskie (do roku 1480)*, Wrocław 1964, s. 133-139; J. Bieniak, *Fragment 1333-1341 w twórczości dziejopisarskiej Janka z Czarnkowa*, ZH, 43, 1983, z. 4, s. 5-29; 44, 1984, z. 1, s. 5-28; M. Derwich, *Janko z Czarnkowa a Kronika wielkopolska*, Acta Universitatis Wratislaviensis – Historia L, Wrocław 1985, s. 127-162; W. Drelicharz, *Annalistyka małopolska*, s. 211-262.

¹⁵ Por. Książnica Cieszyńska – Cieszyn: Lambert Klönn, *Deductio Iris in bona cenobii Orloviensis*, sygn. DD-V-2, pag. 4, 224.

Mieszka Laskonogiego w 1179 r. tajemniczego grodu o nazwie »Wolausche« (?). Mało wiarygodną informację o podjętej w 1192 r. przez księcia Mieszka, jego brata Bolesława Wysokiego i Kazimierza Sprawiedliwego, wyprawie wojennej przeciwko pogańskim Prusom, autor *Kroniki raciborskiej* zaczerpnął z dzieła Marcina Kromera, a ten z przekazu Jana Długosza, który w tym fragmencie nie budzi zaufania znawców przedmiotu¹⁶.

Prezentując walkę o tron krakowski, autor podaje wiarygodną datę śmierci Kazimierza Sprawiedliwego – 1194 r. Zna również następujące po jego zgonie wypadki: zwycięską bitwę Mieszka raciborskiego i Jarosława opolskiego z wojskami Leszka Białego; objęcie przez tego ostatniego zwierzchniej władzy w Polsce; podjęcie przez księcia Mieszka starań o tron krakowski. Autor twierdzi jednak, że przyjęcie tezy, jakoby Piast raciborski dążył do władzy w Polsce, napotyka na pewne przeszkody, z powodu braku dowodów. Najwyraźniej autor nie znał treści bulli papieża Innocentego III „*Significavit nobis*” oraz *Rocznika górnośląskiego (Rocznika raciborskiego I)*, które wyraźnie wspominają o tym wydarzeniu¹⁷.

Na koniec, autor, zgodnie z prawdą, informuje, że bratanek Mieszka – Jarosław opolski zmarł w 1201 r., a następca jego w Opolu – brat Bolesław Wysoki, przekazał Jarosławowemu dziedzictwo w ręce Mieszka. Ten ostatni miał umrzeć w 1211 r., co również jest wiadomością wiarygodną, potwierdzoną przez XIII-wieczny *Rocznik kapituły krakowskiej*¹⁸. Nie ulega także wątpliwości, że w czasach Mieszka Laskonogiego ufundowany został klasztor premonstratensek (norbertanek) w Rybniku, choć podana przez autora data 1192 r. nie budzi zaufania. Według najnowszych badań Bogdana Klocha i Norberta Miki, wydarzenie miało miejsce między rokiem 1201 a 1207, prawdopodobnie po 22 marca 1203 r.¹⁹ Dalszych badań wymaga tutaj sprawa wyjaśnienia okoliczności powstania klasztoru benedyktynów w Cieszynie. Autor jego początki widzi w 1210 r., którą to datę zaczerpnął z dzieł wcześniejszych dziejopisarzy²⁰.

Rok powstania kościoła parafialnego pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Raciborzu – 1205 – przyjmuje zarówno wspomniany wielokrotnie autor *Kroniki raciborskiej*, jak i XIX-wieczni historycy, a także autorzy doby najnowszej²¹.

¹⁶ Por. B. Zientara, *Bolesław Wysoki – tułacz, repatriant, malkontent. Przyczynek do dziejów politycznych Polski XII wieku*, PH, 62, 1971, s. 367-395; J. Dobosz, *Działalność fundacyjna Kazimierza Sprawiedliwego*, Poznań 1995, s. 39-49.

¹⁷ *Kodeks dyplomatyczny Małopolski*, ed. F. Piekosiński, t. 1, Kraków 1876, nr 6; *Rocznik górnośląski*, ed. A. Bielowski, MPH, t. 3, s. 715.

¹⁸ *Rocznik kapituły krakowskiej*, ed. Z. Kozłowska-Budkowa, MPH SN, t. 5, s. 71.

¹⁹ B. Kloch, *Rybnik w średniowieczu. Z dziejów miasta w okolic do pierwszej połowy XVI wieku*, Rybnik 2002, s. 87-88; N. Mika, *Mieszko książę raciborski*, s. 140-159.

²⁰ Por. R. Kneifel, *Topographie des kaiserl. königl. Antheils von Schlesien*, t. 2, cz. 1, Brünn 1804, s. 104; A. Heinrich, *Versuch über die Geschichte des Herzogthums Teschen*, Teschen 1818, s. 47.

²¹ A. Weltzel, *Geschichte der Stadt Ratibor*, Ratibor 1861, s. 11; H. Schaffer, *Geschichte einer schlesischen Liebfraueugilde seit dem Jahre 1343*, Ratibor 1883, s. 294-295; *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, red. T. Chrzanowski i M. Kordecki, t. 7, z. 13 (powiat raciborski), Warszawa 1967, s. 37; N. Mika, *Ekspansja czesko-morawska na ziemię raciborską w XIII wieku*, SMDŚ, 21, 1996, s. 16, przyp. 20; Idem, *Mieszko książę raciborski*, s. 163-165; B. Kloch, *Najstarsze parafie Górnego Śląska*, s. 57, 97, 103.

Podsumowując należy stwierdzić, iż nieznana *Kronika raciborska* z lat dwudziestych XIX wieku jest prawdopodobnie dziełem znanego historyka śląskiego Gustawa Adolfa Haralda Stenzla, profesora Uniwersytetu we Wrocławiu. Nie jest to dzieło oryginalne, zawierające nieznane fakty. Treści w nim zawarte są adekwatne do stanu badań śląskiego dziejopisarstwa z pierwszej ćwierci XIX wieku. Krytyczna analiza tekstu pozwala stwierdzić, iż kronika zawiera w miarę dokładną chronologię wydarzeń, związanych z życiorysem księcia raciborskiego Mieszka, prowadzonych przez niego wojen, zawieranych sojuszy, działalności fundacyjnej itp. Weryfikacji podlegają jednak podane w niej niektóre daty i fakty. W tym miejscu rodzi się postulat, aby to nieznane dzieło wydane zostało drukiem, oczywiście z zachowaniem rygorów wydawniczych obecnej doby.